

Vera St. Erlich

Američki životni stil Vrijednosna orijentacija*

Pojam vrednota ili vrijednosti može mnogo pomoći istraživaču kod socioloških analiza, premda pojam još nije potpuno određen i definiran. Ugledni antropolog L. A. Kroeber stalno naglašava da istraživač, koji prodire u neku njemu stranu zajednicu, najlakše može uočiti čitav sustav kulture i socijalnu organizaciju onda kad mu uspije da dokuči vrijednosnu orijentaciju te zajednice. Onda se tek pojedinci sređuju u neki obrazac, a neke nerazumljive »ekstravagancije« dobivaju svoje mjesto.

Za razumijevanje američkog društva pojmovi vrednota i ciljeva naročito su adekvatni, jer Amerikanci prosljeđuju svoju životnu metodu svjesno, mnogo više no što to čine drugi narodi. Oni stalno govore i pišu o »American way of life«. To vjerojatno stoga što je Amerika izabrana domovina, a ne djedovina po sudbini, kao što su druge zemlje (koje nisu imigrantske oblasti). Useljenici su dolazili u zemlju nakon promišljene odluke, pa su ju oblikovali po slici, koju su sa sobom donijeli. Životna metoda je bila bar djelomice namjerno izrađena, ciljevi su bili manje više svjesno postavljeni.

Općenito se vrednote ne nalaze na svjesnoj razini, ili samo djelomično. Ljudi obično sami ne poznaju točno vrijednosti, koje ih vuku naprijed; ponašanje ljudi nije u potpunom suglasju s onim što govore, a često je čak u raskoraku. Promatrač može mnogo bolje prepoznati djelotvorne vrednote ljudi po njihovim akcijama, nego po njihovim riječima.

Ima doduše razdoblja, kad su svjesne i nesvjesne vrednote u skladu, a mlađa generacija prima vrijednosti od starijih i od čitave zajednice. Ali dolaze vremena, kad se pod površinom počinju razvijati nove vrednote, a dosadašnje moralne maksime neopazice gube važnost. Na površini se mnogo ne mijenja, dok ne naiđe neka kriza kad se ljudi odjednom pomašaju tako, kako nitko nije mogao predvidjeti i na način koji nije naučen. To se dogodilo u Sjedinjenim Državama šezdesetih godina kad su se iznenada javili nemiri i revolti i kad se među ljude ušuljala sumnja u bezgriješnost »way of life«. Ovaj obrat i ove promjene imala sam prilike motriti 1967 godine.

Ovdje prikazujem »American way of life« u trenutku ravnoteže i to tako izbalansirane, kakva se nalazi samo u rijetkim povijesnim momentima. (U knjizi »Na Drini ćuprija« opisuje Andrić takav jedan rijetki trenutak za

* Izvadak iz moje knjige »Američki životni stil — trijumfi i porazi«, koja se sprema za tisak. Ovo je skraćeno prvo poglavlje »Vrednote, ciljevi, vjerovanja«.

Bosnu.) U Americi je u tom razdoblju prevladavao osjećaj napretka i uspona, sreće i ponosa nad postignutim uspjesima i osjećaj beskrajnog optimizma. Većina ljudi držala je svoj životni stil najboljim na svijetu. On je davao dojam nekog zaokruženog sustava, kao zgrada savršene konstrukcije i statike.

Kad sam 1950. do 1960. godine studirala američki život participirajući u njemu, doživjela sam zadnji trenutak jednog dužeg razdoblja. Bilo je to zatišje pred buru, trenutak mira prije nego njihalo dobiva zamah u drugom smjeru. Nikad se životni stil nije mogao jasnije razabrati nego u ovo predvečerje velikih promjena.

STREMLJENJE ZA SREĆOM — ZAHTJEV ZA SREĆOM

Čežnja za srećom zajednička je svim ljudima, ona nije originalni američki izum. Otvoreno ili prikriveno, svi se ljudi nadaju sreći. Ali Amerikanci ne samo da se nadaju i o njoj sanjaju, oni inzistiraju na svojem pravu. Ne čežnja za srećom, nego lov za srećom, aktivno nastojanje i naglašavanje svoga prava u prednjem su planu. U času rođenja Sjedinjenih Država postavili su izričiti cilj sreće. Kad su se kolonije otkinule od Engleske 1776. i kad su sastavili deklaraciju nezavisnosti, uklopili su u njen početak glasovitu rečenicu, da je bog dao ljudima pravo na život, slobodu i stremljenje za srećom («pursuit of happiness»). Svatko poznaje tekst toga dokumenta, svako dijete ga uči u školi napamet.

»Happiness« nije samo pravo nego i dužnost svakog čovjeka. Uspjeh svakog pojedinca smatra se njegovom obvezom, a sigurni su da njegova sreća ovisi jedino o njegovoj vlastitoj aktivnosti. Svojim držanjem ljudi uvijek demonstriraju da su majstori svoje sreće ili bar da su sigurni da će to biti u budućnosti. Vrlo je oštra kritika ako se o nekom kaže da izgleda nesretan — »unhappy«. Zato »happiness« ima neku prisilnu kvalitetu — čovjek mora biti sretan.

Među prva pravila što ih novopridošlom Evropejcu prijatelji žele utviti, spada opomena: »Nemoj zaboga govoriti o tome što smo u ratu proživjeli ili o svojim gubicima, to nitko ne želi čuti.« I nadalje: »Ako te pitaju kako si, ne smiješ kod odgovora oklijevati, nego moraš u istom trenutku i s oduševljenjem odgovoriti: »Sjajno, sve ide izvrsno!«

Na upitniku jednog bolničkog osiguranja, ima među pitanjima o bolestima i navikama i pitanje: »Jeste li obično sretni?« Negativni se odgovori prosuđuju gotovo kao neka vrst kronične bolesti. Nezadovoljnik — »malcontent« smatra se nekim negativnim tipom, koji gotovo spada među kriminalce i alkoholičare.

Obvezatna demonstracija

Najjasnije se pokazuje obveza vedrine i veselja pri pozdravljanju. Na pitanje — kako ste — »How are you?« — ima samo dva odgovora: »just fine« (vrlo dobro) ili »wonderful« (odlično), a mora biti izrečeno po mogućnosti s radosnim izrazom. Evropski odgovori na ovo pitanje imaju obično sasvim drugi ton. U Italiji se često čuje: nije loše, »non c'è male«, u Austriji »moglo bi biti bolje«, a u Jugoslaviji »kako drugi hoće!«. Često poslije toga slijedi niz tužbi a odgovori imaju prizvuk kao da se ljudi pomalo boje zavisti drugih ljudi i osvete sudbine zbog neke objesti.

Amerikanci su zapanjeni i bespomoćni kad vide ozbiljan i zabrinut izraz kod Evropejca, koji s uzdahom odgovara na konvencionalno pitanje. Kod Amerikanaca se ne radi samo o nekoj konvenciji nego o principijelnom stavu prema zadovoljstvu i sreći.

Sreću treba pokazati, iz čega slijedi strogi zahtjev za vječnim smiješkom. Ovaj »keep smiling« vidi se iz svake američke fotografije. Vojskovođe, znanstvenici, političari, crkveni dostojanstvenici, svi se smiješe u fotografsku leću. »Napravite prijazno lice«, ova deviza evropskih fotografa s početka stoljeća danas u Evropi zvuči smiješno, ali je u Americi ostala na snazi. Taj se smiješak Evropejcima čini vrlo stranim. Portreti ljudi javnog života sa široko nasmijanim licem izazivaju često komentare: »Jesu li to glumci, koji se trude steći simpatije publike?« »Mogu li to biti ozbiljni muškarci, koji smiješkom verbuju simpatije?« Takve komentare čula sam nebrojeno puta u Evropi za vrijeme rata.

Ozbiljan izraz lica obično se smatra mrzovoljnim. To ide još dalje: svako držanje, u kome se ne zrcali sreća i optimizam, nego naprotiv briga, žalost, rezerva, smatra se »negativnim«. Sreća mora biti potpuna i bez sjene. Svaka tragika slovi kao mizantropska i krivo se tumači. Evropske filmove s tragičnim svršetkom američka publika slabo razumije; nema razumijevanja za sreću u životu, koja se izdiže iz patnje i opasnosti. Ljudi obično misle da se u takvim filmovima i dramama pokazuje neka mazohistička crta Evropejaca, neki užitek u patnji ili neki bolećivi manirizam.

Sve što nije »happy« nosi i neki pečat nedopuštenoga. Zato ljudi obično taje svaku slabost, razočaranje i neuspjeh. Ako prijateljima, čak i intimnima, govorate o nekim neuspjelim pokušajima, dolaze u veliku nepriliku, kao da ste priznali neko sramotno djelo. Spominjanje nekog tragičnog preokreta tumače kao izraz evropskog tugaljivog stila.

Suzbijanje tragičnih raspoloženja pokazuje se i prema sažaljevanju, a još više prema žaljenju samoga sebe. Ako nekog pitate da li se dobro ne osjeća, ovaj će ovo pitanje osjetiti kao neko predbacivanje. Moja znanica morala je u bolnicu na ginekološku operaciju, a postojala je mogućnost da ne bude više mogla imati djece, koju je jako željela. Kad je ulazila u auto uhvatila je vjerojatno moj sažalni pogled, pa je odmah uskliknula: »O, meni nije ništa stalo, ja se veselim!«

»Self pity« — žaljenje samoga sebe — naročito preziru. Jedna mlada žena, kad je svjedočila pred sudom, odgovorila je na neko pitanje s ponosom: »Ne, kod pogreba svojih roditelja nisam plakala. Ja sam osjećala da plač ne bi bio za roditelje, nego bi značio žaljenje same sebe, a to mi se čini najgorim!«

Zahtjev i pravo na sreću stalno se naglašuje, ali o dužnosti da čovjek izgleda sretan, nikad se ne govori. To se samo po sebi razumije, i možda upravo stoga djeluje još snažnije.

VJERA U VLASTITU SNAGU

»Ja sam gospodar svoje sudbine, ja sam kapetan svoje duše.« Stalno citiraju ove riječi Williama Ernesta Hanleya. One otkrivaju istu vjeru kao izraz »on je uspjeh«, ne možda »on ima uspjeha«. Čovjek i njegov uspjeh su nedjeljivo jedinstvo, mjesta za intervenciju sudbine ne ostavlja se nikako. Jedini faktor je trud i nastojanje čovjeka. Ništa ne može pokolebati vjeru u povezanost preganja i uspjeha. Jedinstvo »effort-success« čini se kao članak

vjere, u koji nitko ne sumnja. Iskustvo da udarci sudbine mogu uništiti svaki plan ne uzima se u obzir, ono ne ulazi u svijest.

Dosad nije ništa moglo uzdrmati ovu vjeru, ona je ostala čvrsta i za vrijeme ekonomske krize tridesetih godina. Premda su onda milijuni izgubili posao, a često bez svoje krivnje, vjera i izraz »to be a success« preživjela je depresiju. Niti atentati na Johna i Roberta Kennedyja, koji nisu samo presjekli nastojanja i uspjehe dvojice ljudi, nego su vjerojatno imali sudbonosni utjecaj na čitavu naciju, nisu potresli konzekventnu nevjericu u sudbinu.

Tvrda vjera u vlastitu snagu ima jak utjecaj na praktični život. Iz nje slijedi povjerenje u dalekosežne planove i prognoze. S osjećajem sigurnosti planira se na godine unaprijed u svakom području. Izračunavaju točno kad će stići do pojedinog planeta, kad će svladati pojedinu bolest. Tvornice automobila najavljuju modele i izdaju kataloge za tipove kola, koje će proizvoditi za godinu ili dvije. Na sasvim konkretne opasnosti, kao rat, štrajkove, prirodne katastrofe, smrt konstruktora ne računaju nikada.

Sve se planira, ništa se ne radi što nije unaprijed planirano, pa ni u osobnom životu. Slučaju ne daju šanse za intervenciju, niti u povoljnom smislu; nevjerovanje u sudbinu znači ujedno prisilu za planiranje.

Primjer iz prakse jedne liječnice: neki mladi bračni par utvrdio je svoj životni plan: dvoje djece u razmaku od dvije i pol godine i onda ni jedno više. S prvim djetetom išlo je po programu, ali drugo se nije pojavilo pravodobno. Odmah su odlučili da adoptiraju jedno dijete i da više nemaju djece. Liječnica, Evropejka, savjetovala im je da još malo pričekaju. Uspjelo joj je da ih nagovori i zaista je drugo dijete stiglo s nekoliko mjeseci zakašnjenja. Neposredno prije druge trudnoće mlada je majka rekla s izrazom griznje savjesti: »Mi sve pokušavamo« — »we try so hard.« Neodržavanje postavljenog plana činilo joj se gotovo kao prijestup.

Budući da drže mogućim predskazati razvitak na svakom području, čak i na osobnom, očekuju i traže »korektn« prognoze. Uvijek zaboravljaju da su ljudi izloženi bolestima, nezgodama, nevjeri bračnog partnera i mnogočemu drugom. Bezuvjetni je zahtjev ispravno predviđanje budućnosti, jer inače se ona ne bi mogla racionalno pripremiti. Krive prognoze imaju za posljedicu zasluženi neuspjeh. Jedini uzdah, koji se od Amerikanaca može katkad čuti, ima gramatički oblik kondicionala prošlosti: »Ja sam to trebao predvidjeti — znati — spoznati!«. Kad tako krive sami sebe izlazi na vidjelo, kakav teški teret znači fanatična vjera u vlastitu snagu.

Kontrasti prema drugim sredinama

Vjerovanje da će svako nastojanje biti okrunjeno uspjehom protivno je vjerovanju u sudbinu i rezignaciji prema fatumu. I Evropa izgleda vrlo udaljena od orijentalnog fatalizma, jer i ovdje dominira racionalni princip, aktivnost i inicijativa na svim područjima. Ali kad je uspoređujemo s Amerikom, nalazimo u Evropi priličnu dozu vjerovanja u sudbinu, iako je ona pritažena.

Ova vjera je iza dva svjetska rata, otkad je 1914. nestao »svijet sigurnosti« mnogo narasla. Dadašnjoj se mlađoj generaciji vjerovanje ljudi iz evropske epohe osnivača, od konca 19. stoljeća, u nezaustavni progres čini naivnom iluzijom. Povijesni preokreti u Evropi pokazali su ljudima na dramatski način da su planiranje i realizacija samo u labavoj vezi. Nestale impe-

rije srednje i južne Evrope usjekle su generacijama duboko u svijest ovaj memento.

Amerikancima nedostaje izravno iskustvo prevrata, invazije, okupacije, pa oni nemaju predodžbu o tome, kako takvi događaji iz dubine mijenjaju život jedne zemlje i sudbinu velikog dijela stanovništva. Oni ne znaju da pojedinac ne može u toj situaciji baš ništa pomoći; njima se čini da marljivost i racionalni rad uvijek i pod svim uvjetima odlučuju budućnost pojedinca. Njihova slijepa vjera u vlastitu snagu je iracionalna. Ona je neka radna hipoteza: pomaže im da postavljaju smjele planove, da svladavaju velike teškoće i da postižu realne uspjehe. Ona ima snažni učinak, a ugrađena je u temelje američkog životnog stila.

VJERA U NAPREDAK — PROGRES

Napredak čovjeka teče u ravnoj neslomljenoj liniji i to u beskonačnost — tako bi otprilike glasila deviza kad bi se izrazila jasnim riječima. Naročito se za tehnički napredak ne javljaju nikakve sumnje, jer su u tom području vjera i realnost u suglasju. Ovogodišnji model automobila savršeniji je od lanjskoga, električni štednjak i hladnjak funkcioniraju bolje, oružje je smrtonosnije, zrakoplovi brži. Bezgranično oduševljenje za strojeve u uzajamnoj je vezi sa progresom.

Tehnički je napredak toliko ubrzan da se kućanski predmeti od prije pedeset godina nazivaju antikvitetima, a vrijeme prije pedeset godina čini se tako udaljenim kao u Evropi razdoblje od prije petsto godina. Ne spominje se »dobro staro doba« nego se smatra da je sve što dolazi kasnije bolje od onoga što je prije bilo. Svaki model i svaka nova metoda oduševljava ljude.

Beskrajne mogućnosti

Vjera u progres je ujedno vjera u beskrajne mogućnosti na svakom području. Ne samo da nema planetarnih granica, ne vide se ni granice ljudske prirode. U mnogim znanstvenim člancima postavljaju se smjele prognoze o bolestima, tehničkim problemima i letovima do planeta. Često se u njima javlja neki nerealistički moment: u medicinskim se člancima najavljuje pobjeda nad svim bolestima i produljenje ljudskog života na 150 godina. Ozbiljni znanstvenici izbjegavaju doduše ovaj stil, ali suradnici popularnih časopisa često nehotice odaju svoja tajna iluzionistička vjerovanja. Kod čitanja takvih članaka dobivate dojam da je autor zapravo htio reći da smrt još nije svladana. U zadnji čas kao da se odlučio da ne izreče ovu svoju nadu. Čak kad pišu o onim bolestima, koje su u dramatskom porastu, njihove su nade neograničene. Takav neslomljeni ali nerealistički optimizam inficira katkad i ozbiljne znanstvenike.

Osjećaj ravnoteže za izvjesnu mjeru kod prosuđivanja organskih ili socijalnih fenomena često potpuno nedostaje. Ništa na svijetu ne bi bilo udaljenije od američkog stava nego nazivati čovjeka smrtnikom, kao što su to činili stari Grci. U ovom nazivu pokazuje se izbalansiranost grčke kulture: sve tekovine i ljudske nade mjerile su se na prolaznosti čovjeka, koji se stalno uspoređivao s besmrtnim bogovima. Na njima se vidjelo kako bi izgledao život kad bi ljudi bili besmrtni kao bogovi. Amerikanci pokušavaju a često im to uspijeva da zaborave kako su ljudi smrtni.

Ekstremi se dodiruju

Premda je vjera u progres protivna fatalizmu, ona opet vodi do nekog fatalizma naročite vrsti, komu se nitko ne može suprotstaviti. Prema napretku vlada neka prisila, njemu se svi klanjaju. Reznacija sudbini otkriva se u ideji nezaustavnog progresu, na koji nitko nema utjecaja. Svaka tendencija, koja se javlja, prosuđuje se pozitivno samo zato što je nova i ukazuje na budućnost. Kritika neke popularne pojave koja je u porastu, javlja se rijetko ili nikako. Dosta je da netko kaže: »tendencija je ...« — ili: »... čini se da je trend ...« — da bi potisnuo svaki samostalni sud. Izgledalo bi luđački protiviti se napretku i tobože kretati kolo povijesti unazad.

Za samostalno prosuđivanje ne ostaje mnogo mjesta. Obično se uglavnom žele informirati što je najnovije i kamo tendira razvitak. Rijetko se čuje — ova ja ne volim — ili — to se meni ne sviđa — kad se radi o stvari koja je iole vezana uz neku razvojnu tendenciju ili modu.

U jezičnom tečaju za inozemne studente predavala je prof. Elsy, naročito sposobna i uvažena. Kad se govorilo o »kolokvijalnim« izrazima, naime o riječima svagdašnjeg govora, koje ne važe kao literarne, ona razmišlja dugo o svakom izrazu prije nego kaže svoj sud da li se dotični izraz može rabiti. Katkad kaže: »Ja mislim da je to slang«, a katkad: »To je dobra, izražajna riječ, već općenito prihvaćena«. Nikad ne bi rekla: »To je neukusni izraz, nemojte ga rabiti«, jer ona samo predomišlja je li dotična riječ sada već prodrila u jezik ili još nije.

Nikad se ne pokušava dati razvitku neki smjer. Nema akademije koja bi isključivala neke riječi kao neprihvatljive. Jezični autoriteti su Websterovi rječnici, naročito ogromni »Veliki Webster«, koji svake godine izlazi. Kad u ovo djelo budu primljene nove riječi one ne mogu više nikada ispasti iz uporabe. U svakom godišnjem izdanju uvrštene su stotine novih izraza iz »slanga«, premda se javljaju neki hrabri i neovisni lingvisti koji traže da se ne uključuje u jezik toliko novih izraza što ih omladina rabi da bi ih nakon nekoliko godina opet napustila. Veliki Webster postao je tako nepraktičan i težak da mora dobiti svoje posebno čvrsto podnožje, jer se kritike ne uvažavaju.

Slijepo vjerovanje u linearni progres ne mogu uzdrmati ni kritike antropologa koji dokazuju da pretpostavka ravnosmjernog razvitka čovječanstva od barbarstva do visoke civilizacije i kulture nema nikakve znanstvene podloge.

Vjerovanje u progres nije vrednota, koju ljudi svjesno prosljeđuju; o tome se nikada ne diskutira. Samo se po sebi razumije da je sve što je bilo ranije manje vrijedno od onoga što dolazi kasnije.

POVJERENJE U LJUDE

U trenutku kad stupa na američko tlo promatraču postaje jasno da Amerikanci vjeruju u dobre intencije ljudi i da ništa na svijetu ne može uzdrmati vjeru u benignu narav čovjeka. Agresivna strana ljudske naravi u njihovu sliku svijeta nije uključena. Nikad ne pretpostavljaju da ljudi imaju opake namjere, a kad vide očitu zlobu i brutalnost, drže da se radi o nesporazumu. Misle da se mogu premostiti protivnosti i neprijateljstva pomoću prijaznosti i spremnosti pomoći. Često pokušavaju pedagoškim sredstvima i širokogrudnošću ukloniti nepovjerenje i mržnju. Ignoriraju sadističke sklonosti, pa čak i ratne zločine, pa ih pokušavaju umanjiti dobroćudnim tumačenjima. O stra-

hotama koncentracijskih logora često naprosto kažu da to nije moguće. Crne misli guraju od sebe.

Već vanjska slika ulica pokazuje neograničeno povjerenje ljudi. Obiteljske kuće, u kojima stanuje više nego polovica stanovništva, stoje u vrtovima bez ograda. Samo u gruntnici može se ustanoviti kome neko zemljište pripada. Djeca, šetači i domaće životinje kreću se slobodno po čitavom kraju i rijetko možete znati da li se nalazite u nekom javnom parku ili u privatnom vrtu.

Sva kućna vrata stoje otvorena. Kad hoćete nekoga pronaći u njegovoj kući, često morate tražiti i zazivati dugo vremena prije nego ustanovite da su svi ukućani izašli. Često idete od podruma do tavana, tražite po vrtu i ne vjerujete da nikoga nema, jer sva su vrata širom otvorena, uključivši vrata ormara, dok na stolovima leži novac i nakit. Treba vremena dak shvatite princip koji stoji iza prividne lakoumnosti.

Ja sam to naučila kod Miss Frost. Ova skromna namještenica stekla je vremenom lijepu kuću, koju nije nikada zaključavala. Ključ nije ni imala, mada je svaki dan išla na posao, pa je kuća ostajala prazna. Ona mi je tumačila da nitko ne zatvara kuće, a ljudi da nemaju interesa za krađu. Malo dana kasnije netko je ukrao njenu ručnu torbu s većom svotom novaca iz otvorenog auta, koji je stajao pred kućom. Miss Frost mirno je izjavila: »Meni neće pasti na pamet da se sada opteretim ključem. To se dogodilo samo jednom u mnogo godina, a ja se nadam da se neće više tako skoro dogoditi. Neću ja zato svoje torbe nositi u kuću i vrata zaključavati. To bi mi bilo prenaporno. A neću ni napustiti svoje povjerenje u ljude«.

U potrazi za poslom ili stipendijama nailazimo na isto neograničeno povjerenje. Ako razgovaramo sa direktorom nekog zavoda ili poduzeća, ili neke škole, pa mu po staroj navadi hoćemo pokazati dokumente, on će to redovito otkloniti spontanom energičnim pokretom ruke. Očito mu se čini da se ponizujemo kad mislimo da nam neće vjerovati na riječ nego moramo dokazati svoje tvrdnje. (Osim toga on se pouzda u svoj vlastiti sud i neće da mu se daju za to pismene podloge.)

U poznatom udžbeniku o metodama sociološkog istraživanja od Marije Jahode riječ je o ispitivanju publike. Navode se primjeri za studij obiteljskih odnosa, rasnih problema, prognoza za izbore, umjetničkih programa. Vrlo iskusna sociološkinja, autorica ovog priručnika, spominje da u Americi od dvadeset ljudi, kojima se istraživači obraćaju, najviše jedan pokazuje nepovjerenje i neće odgovoriti. Zato savjetuje da se uopće ne tumači svrha ispitivanja nego da je najbolje započeti odmah s konkretnim pitanjima. Mnogi ljudi vesele se i počašćeni su da ih netko pita za mišljenje i ideje i bez razmišljanja slobodno odgovaraju. Bezbriznost publike, koju ona opisuje, ne može se vjerojatno naći ni u kojoj drugoj zemlji. Stranci bez ikakve pripreme ulaze u kuće da bi stavljali pitanja u vezi s nekim znanstvenim istraživanjem (uključivši o intimnim odnosima spolova). Nepovjerenja nema, rijetko netko upita intervjuera tko ga je poslao. (Ako netko nema vremena ili nema volje da odgovara, ispričat će se ali bez i najmanje iritacije.)

Treba vremena i iskustva dok čovjek uvidi da se na svakom području igra s otvorenim kartama. Praksa je toliko različita od prakse u drugim sredinama da do nesporazuma mora doći. Ljudi koji ne poznaju Ameriku iz prve

ruke, neće i ne mogu vjerovati da su izjave domaćih redovito tako otvorene i iskrene kako su izrečene.

Vjera u ljude i njihove dobre intencije slijepa je vjera, u protivnosti je s iskustvom. Premda je u Americi kriminal već godinama u porastu, premda se umorstva i grabeži izvršene na vlasnicima automobila koji su povelili nepoznate autoploče, sve češće događaju, ljudi to ne uzimaju do znanja. Ništa ne pomažu upozorenja autoklubova, novina i policije da ne uzimaju svakog tko ih zaustavi u svoj auto; to se i dalje radi. Ništa ne može uzdrmati njihovu lakovjernost i povjerenje u ljude.

SLOBODA — NEZAVISNOST

U času rođenja Sjedinjenih Država, kad se koncipirala deklaracija nezavisnosti, izričito se postavila sloboda kao cilj (uz život i stremljenje za srećom). Tri glavna cilja glase: »Life, Liberty, Pursuit of Happiness«. U himni se pjeva o »slatkoj zemlji slobode«. U svakoj školskoj zadaći i u svakom novinskom članku, čak i u komercijalnim reklamama spominje se sloboda, slično kao »liberté« francuske revolucije. Da li su sloboda i nezavisnost pridržale svoju atraktivnost i privlačnu snagu dvjesto godina ili su preostale samo prazne riječi?

Iz pionirskog vremena kad su Englezi, bježeći pred vjerskim progonima, stigli u Ameriku mnogo je ostalo ušćevano od njihova elana do danas. Duh prvih useljenika, koji su stvarali zajednice bez svjetskog i duhovnog autoriteta kojeg nisu sami uspostavili, ostao je živ. Osjećaj mi smo vlast, mi smo autoritet prisutan je jasno i u današnjoj atmosferi. Već pomisao na mogućnost straha pred vlasti čini se apsurdnom.

»Službenog« držanja nema, nema mrkih lica činovnika i policajaca, nema nepovjerenja prema publici. U svim uredima sjede prijazne tajnice i službenici, kojima se ne čini ni pretjerano ni drsko sa strane publike kad ih se angažira za sitnice. Nikad se Amerikanac neće predomišljati da zove telefonom neki državni ured za informacije. Očekivat će precizne i prijazne odgovore a po pravilu će ih i dobiti. To je čak jednostavnije nego pitati neku prodavačicu, a informacije će biti saopćene na još prijazniji način.

Policijske prijave nema, s policijom imate samo posla kad je zovete. Legitimacije nema, osim ako je izričito zatražite. Većina Amerikanaca nemaju nikakav dokument za identifikaciju osim za auto ili iz biblioteke. Rijetko tko dolazi uopće u situaciju da se legitimira, niti u banci to nije potrebno. Kad nekog pitaju za ime on može reći bilo koje, to ne važi kao prijestup. Nitko nema dužnost da u hotelu ili bilo gdje kaže svoje vlastito ime.

I dostojanstvo čovjeka, respekt koji se svakom pojedincu pokazuje od strane vlasti, ostao je na staroj visini. Osjetljivost prema svakoj gesti, koja bi samo izdaleka mogla biti shvaćena kao ograničenje suverene slobode pojedinca, bezgranična je. Naročita osjetljivost postoji protiv naređivanja, nikad se ne nalaže nešto otvoreno. Svaka zabrana objavljuje se u uvijenom obliku. Nikad se ne čuje riječ »zabranjeno«, osim kad se citira njemačka riječ »verboten«, kao primjer ropskog duha. Ako u nekoj trgovini ukažete rukom na neku robu, koju biste željeli, prodavač će pokazati svoje neraspoloženje i izreći će ime tražene robe u tonu opomene, jer takav pokret rukom shvaća autoritativnim gestom.

Ugroženost slobode

Amerika nije iznimka za pravilo da je sloboda u neku ruku trajno ugrožena. Sloboda, vječni cilj ljudi, njihova trajna čežnja, ugrožena je i kad je jednom dostignuta. Blaženstvo oslobođenog ratnog zarobljenika ili zatvorenika ne traje vječno. Beskrajna sreća ljudi kad gledaju odlazak neprijateljskih četa ne traje dugo. Obično se na horizontu ubrzo pokazuju nova ograničenja. U Americi je ponosni osjećaj slobode, koju su ljudi svjesno uživali, trajao gotovo dvije stotine godina od proglašenja nezavisnosti. Ali kad se drugo stoljeće približavalo kraju ovaj osjećaj nije više bio tako trijumfalan. Pritisak poreza, vojna služba za vrijeme rata, racionalizacija industrije, razvitak mamutskih gradova, sve to ima ugrađene kočnice za slobodu ljudi. Želja za prilagođivanjem i komformizam osvojili su scenu i zasjenjuju stari sjaj »liberty«.

Ekstremna želja za prilagođivanjem, komformistički stav prema svakoj popularnoj tendenciji u društvu postupno se razvila. Ona se očituje kao nesamostalnost prosuđivanja, kao ovisnost od eksperata, kao savršena ovisnost mladih od svojih vršnjaka. Individualistički stavovi, koji su ranije dominirali u Americi, bili su potisnuti u pozadinu u realnom životu, premda kao parole žive i dalje. Ostale su samo prazne čahure.

Neki tvrde da se sloboda, koja je oduševljavala generacije Amerikanaca i koja je privukla milijune useljenika, velikim dijelom izgubila. Pedesetih godina je mjestimice tako izgledalo. Ali šezdesetih i sedamdesetih godina pojavili su se znakovi da je sloboda bila samo povremeno zasjenjena i da se opet pojavljuje kao sunce koje probija kroz oblake.

JEDNAKOST — EKVALITARIZAM

Prvi useljenici zajedno s idealom slobode donijeli su sa sobom ideal jednakosti. Svi ljudi treba da imaju jednaka prava i jednak start. Nikakvo plemstvo, nikakva privilegirana religija neće unositi nejednakost među ljude. Svaki dječak, ako je sposoban, ima mogućnost da postane predsjednik. Ovaj ideal ostao je na snazi, a tradicija njeguje se i danas. Ali ima proturječja koja su imanentna idealu jednakosti, a iz njih izrastaju teški sukobi, koji spadaju među najbolnija iskustva Amerikanaca.

Od početnog elana je ostalo mnogo. K tomu spada i osjetljivost prema svakoj nejednakosti. Rijetko izgovaraju neki plemićki naslov ili pišu o nekom kralju bez ironije i neke oštrice. Titule se ne rabe nikakve, ni akademske. Ekscelencije nema, kao ni talijanskih titula »Onorevole« i »Commendatore« ni njemačkih ili austrijskih činovničkih naslova. U pismima nema floskula s poštovanjem nego se uvijek oslovljava sa »dragi gospodine«, a na kraju »vaš iskreni«. I izgled ljudi djeluje demokratski. Samo dobar poznavalac robe može raspoznati kvalitetna odijela i skupe toalete od jeftine konfekcije, na izgled su farmer i direktor velike kompanije jednako obučeni. Radnik i sveučilišni profesor govore na sasvim isti način, jer svi imaju bar deset godina škole, a oni s višim školovanjem izbjegavaju učeni ili visoki stil konverzacije.

Budući da posluge gotovo i nema, svi su naučeni na manuelni rad; vladnike kuća stalno vidite na ljestvama kako nešto popravljaju na pročeljima. Kod blagajne velike trgovine za samoposlugu vidjela sam naočitog majora u uniformi s mnogo dekoracija, tipičnog vojničkog držanja. Stajao je u redu s bocom mlijeka u ruci i čekao s ozbiljnim izrazom lica. Nikakav vozač ili

vojnika, nikakva djevojka ili dijete iz susjedstva da mu nešto donesu, a nitko mu ni ne ustupa mjesto da bi brže došao na red.

Pripovijesti o uspjehu siromašnog dječaka nisu izgubile čar za publiku. Uvijek se opetuje pripovijest, kako je siromašni dječak raznosio novine, a kasnije postao predsjednik velike kompanije ili general. Takve anegdote upliću po mogućnosti u svaku biografiju glasovitih ljudi (uključivši predsjednika Eisenhowera). Pojediniosti o trudu i mucu u mladosti opširno se prikazuju da bi čitaoci mogli uživati u kasnijim zasluženim uspjesima.

Ugrađeni konflikti

Cilj i težnja za jednakosti rijetko je u povijesti bila potpuno ostvarena, a i tamo gdje je ostvarena, jednakost među ljudima je stalno ugrožena. U Americi je ekvitarizam naročito opterećen.

Sama nejednakost ljudi u organskom i psihičkom pogledu onemogućuje jednakost kakvu nalazimo kod socijalnih insekata (pčela i mrava) ili kako ju je predočio Aldous Huxley u svom »Vrlom, novom svijetu«. To se vidi primjerice kod autobusa, gdje jednaka prava dovode do nejednakih mogućnosti. U autobusu imaju svi prava da sjede, mladi, stari, snažni i slabi. Nema razloga da dječak ustane i ustupi mjesto starijoj ženi. Ali na stanici navale mladi, koji su brži i snažniji, zaokupe mjesta, a stari se provuku polakše, ostaju stajati, balansiraju i muče se. Desetogodišnjak lako bi i rado skakutao po kolima kad ne bi morao demonstrirati kako svi imaju ista prava i zato ostaje sjediti.

Iz samog ideala jednakosti mogu izrasti konflikti. U Americi se želja za prilagođivanjem toliko ekstremno razvila da je izjednačavanje vršnjaka postalo kao prisila. I kod drugih skupina komformizam je dospio u prednji plan, pa je iz prava na jednaki start postala dužnost jednakog ponašanja.

Zbog potpunog prilagođivanja unutar skupine (bila to grupacija po dobi, etnička, rasna ili vjerska grupacija), ostaju razlike prema drugim skupinama bitne i važne. Kroz to su grupacije mnogo jače naglašene nego u zemljama gdje komformizam nije tako razvijen. Iz američkog stava prema natjecanju, iz duha nadmetanja, naglašavaju se razlike između skupina, stratifikacija i nejednakog vrednovanja. Nejednakost se opet ušuljala.

Duh natjecanja proističe direktno iz američke vjere u vlastitu snagu. Da bi čovjek postao »success« mora nastojati da bude spretniji i briljantniji nego drugi, mora druge natkriliti. Takav stav vodi često do nerješive dileme. S jedne strane ljudi osjećaju dužnost da svim ljudima daju iste šanse, a s druge strane potreba vanjskog uspjeha, očekivanje ambicioznih uspjeha guraju ljude u agresivna držanja, koja ukidaju jednakost.

U Sjedinjenim Državama proturječje između ideala i prakse naročito je oštro. Unatoč strastvenom zastupanju principa jednakosti, Indijanci su bili izvlašteni, a Crnci se moraju boriti za civilna prava. Ova kontradikcija teško opterećuje savjest Amerikanaca, a jedan od najboljih poznavalaca crnačkog problema, švedski sociolog Gunnar Myrdall nazvao je svoje glasovito djelo »američkom dilemom« (»The American Dilemma«).

POŠTOVANJE PRAVA I ZAKONA

Lojalitet prema zakonu, respektiranje prava — »Law abiding« — je pojam kojim se trajno služe i o kojemu se stalno čuje. Izraz rabe kao oznaku za po-

štene građane »law abiding citizens«, kao strogi zahtjev i kao pohvalu za američki način života. Riječi nisu prazne nego su u potpunoj suglasnosti s ponašanjem ljudi.

Amerikanci osjećaju strogo pridržavanje zakona, pravila i naredaba kao glavni stup svoje životne metode i reagiraju afektom, ako stranac protiv toga griješi. Njihov glas poprima duboke zvukove kad kažu: »To je zakon!« Kad je drugdje nešto strogo zabranjeno, negdje će se staviti natpis »zabranjeno pod prijetnjom kazne«. U Americi je dosta ako kažu: »zakon to zabranjuje«, da bi ulili respekt u ljude.

Afektivnu notu u vezi s odredbama može se opaziti kod kupovanja lijekova. U ljekarni većinu lijekova smiju izdati samo uz liječnički recept, čak i one koji su u drugim zemljama slobodni. Kad tražite neki lijek, ljekarnik zna odgovoriti strogim glasom: »Prema našem zakonu ne možemo izdati ovaj lijek. To je zakon! Mi nismo kao u Meksiku ili u Evropi, gdje se sve može imati. Kod nas . . .« Ni jednom ljekarniku na svijetu ne bi palo na pamet da dade odgovor sa patosom i poukom, nego bi valjda rekao: »Da vidimo, iznimno«, ili: »Na žalost ne ide, zovite svog liječnika da mi dade telefonsku dozvolu«, ili »Imamo nešto slično, što je slobodno«. Ali mnogi američki ljekarnik izrazit će svoj ponos strogošću zakona, a katkada i prezir prema mušteriji koja je možda u potaji htjela zaobići zakon.

Konzekvence

Penetrantno moralni naglasci mogli bi čovjeka navesti na pomisao da teorija i praksa nisu u skladu, ali to ne odgovara stvarnosti. Pretjerano naglašavanje principa ne mijenja ništa na činjenici da se ljudi po njemu ravnaју — a da princip ima vrlo povoljne posljedice.

Budući da se ljudi pridržavaju propisa i pravila bez i najmanjeg skretanja svako je planiranje realistično. Odgovorni ljudi koji izrađuju planove i programe mogu točno predvidjeti uspjehe tog planiranja. Veliki uspjesi u ekonomici i institucijama dobrim dijelom proizlaze iz takvog stava publike.

I postavljanje budžeta je realistično kad čitav sistem stoji na temelju »fair play«. Ljudi (s malo iznimaka) istinito ispunjavaju porezne deklaracije i savjesno izračunavaju što moraju platiti. Svaki se obveznik savjetuje s javnim poreznim savjetnicima, koji u poreznim kancelarijama stoje publici na raspolaganju. Porezni uredi sa svoje strane rade tako korektno da kod kontrole poreznih prijava, kad konstatiraju, da je netko platio suviše, šalju ček s preplaćenom svotom natrag. (Mnogi ljudi dobivaju nakon nekoliko tjedana čekove od poreznog ureda.)

»Fair play« nije prazna fraza. Kod natječaja za namještenja ili u trgovini svi se pridržavaju postavljenih pravila, a svaki računa s tim da će se postupati kao što se utvrdilo i kako je bilo utanačeno. Nitko i ne misli na to da bi mogao biti prevaren, da reklame lažu i da se trgovci uglavnom obogaćuju prevarom, kako se to pretpostavlja u nekim zemljama. Svako se pravilo provodi sa moralnom ozbiljnošću, a čak i kuhinjski recepti i upute za uporabu domaćih aparata.

Namještenica u kancelariji ili prodavač u trgovini ne vodi nikad privatne razgovore s kolegama. Knjižničar u sveučilišnoj biblioteci prekinut će u istom času razgovor s najuglednijim profesorom (ako nije bio strogo stručan) kad

se približava jedan student. Jer ovaj ima pravo da ga se savjetuje, a da ne mora čekati, dok knjižničar nema pravo na privatne razgovore.

Budući da je stav ljudi prema zakonu tako pozitivan uživaju čuvari zakona opću simpatiju. Provođenje prava i zakona ne provocira publiku na otpor. Ako se netko služi policijom, ne preziru ga kao u nekim zemljama, gdje svakoga, tko sumnjivca ili zločinca prijavi, dolazi u opasnost da ga nazovu denuncijantom.

Na filmu i televiziji su često policisti glavni junaci, zaštitnici slabih. Kod časopisa, koji leže na svakom uglu sa svojim šarenim atraktivnim naslovnim stranicama, nalazi se između 50 ili 60 tjednika i mjesečnika po pravilu dvije ili tri slike sa simpatičnim policajcem. On drži dijete na ruci, vodi slijepca preko ulice ili zaustavlja automobile da bi mlada djevojka, pretovarena paketima, mogla preći cestu. On je mlad, lijep, s izrazom anđela čuvara, te ima veliku sličnost sa živim uzorima.

Kontrasti prema drugim sredinama

Razlika prema drugim zemljama u teoriji i praksi je velika, osim prema onima sa »protestantskom etikom«. U romanskim zemljama je općeniti stav prema zakonima i odredbama nadasve skeptičan. U Italiji misle da zakoni mogu biti samo manjkavi, a još više njihova primjena. Čovjek može izbjeći štetnim posljedicama samo osobnim balansiranjem. Jedan od izraza koji se najčešće rabi u talijanskom je »si arrangia« — čovjek sebi (stvari) udešuje. Kad izađe neki novi zakon — sjećam se na stanarinski zakon poslije rata — u svim se krugovima Italije diskutiralo samo o tome, kako se može zaobići. Nikome ne pada na um da bi odustao od svojih želja i potreba zbog zakonskih odredaba. To bi im se činilo kao samoubojstvo, a katkad bi zaista ugrožavalo egzistenciju.

Veliki se kontrast također pokazuje prema takozvanom »familizmu«, koji vlada u nekim zemljama. U takvoj sredini prevladuje mišljenje da se pravo može dobiti samo zgodnom vezom; samo kad je rođak ili susjed u uredu može se nešto postići, inače ostaju sva vrata zatvorena. Prije su i kod nas ljudi mislili da ne mogu kupiti ni voznu kartu ili naći zaposlenje ako ih ne vodi »svojta«. Braća, rođaci i susjedi su požrtvovali prema svojim i svi nalaze da se samo po sebi razumije da svaki protežira i zaštićuje svoje. Posljedica familizma je slabljenje sviju institucija, jer objektivna gledišta kod svake odluke postaju nevažna. Ljudi trebaju sve više protektora da bi došli do svog prava. Amerikanci taj sistem nazivaju »nepotizmom«, drže ga nepraktičnim i nepravедnim, a emotivni stav u životu izvan kruga obitelji sasvim nerazumljivim.

U mnogim zemljama ljudi kolebaju između kršenja zakona, koje im je potrebno da bi preživjeli, i želje da prožive u skladu sa svim odredbama, a bez straha. U Sjedinjenim Državama ljudima se čini da mogu komotno živjeti bez zaobilaženja zakona i odredaba. Dok u mnogim zemljama vlada neki »claire obscure«, u Americi nema srednjih tonova nego postoji samo bijelo ili crno. Većina se ljudi drži skrupulozno sviju pravila, ali njihov ekstremno strogi stav prema zakonu traži apsolutno prilagođivanje. Čini se da upravo takva strogost dovodi jednu jaku manjinu do skretanja prema drugomu ekstremu, prema delikvenciji i kriminalu.

Lojalnost prema zakonu stvara jedinstvo sa racionalnim stavom, sa dominacijom razuma nad osjećajima i strastima. Motivi razuma jednako su utjecali kao i moralni motivi na stvaranje karakterističnog stava prema zakonu i pravu. Ljudi su svjesni toga da na korektni način bolje napreduju nego sa neobuzdanim egoizmom. Kad Amerikanci s ponosom govore o svom »way of life« onda misle poglavito na respekt pred zakonom.

SPREMNOST POMOĆI

Od ideala francuske revolucije američki životni stil je preuzeo slobodu i jednakost — libérté, egalité. Treći ideal — fraternité — ispaao je iz slike. Američkom »Imageu« nekoji čak pripisuju protivna svojstva od uslužnosti kao laktašenje, metode divljeg zapada i riblje tehnike, naime da velike ribe gutaju male. Ali čim stupite na američko tlo obuhvati vas duh uzajamne pomoći, koji se očituje često u tako naivnim i nemodernim oblicima da vas podsjeti na zaboravljeni pojam »fraternité«. Čovjeku se nudi jednako pomoć od strane susjeda, organizacija i državnih organa.

Prijateljske usluge susjeda su svakidašnje. Ne gledaju sumnjičavim pogledom kad naiđu novi stanari nego susjede obično uđu u kuću još prije nego je obitelj uselila i napune hladnjak voćem, mlijekom, pečenkom i kolačima da se ne bi moralo kuhati prvih dana. Ako vam treba nešto za kuću dosta je da kažete mljekaru ili u »drug storeu« na uglu. Odmah će vas zvati susjedi na telefon i obasipati ponudama. Dora je došla s obitelji prije nekoliko mjeseci iz Evrope, kad je njena trinaestgodišnja kćerka nekome rekla da bi rado učila glasovir, ali ne zna gdje bi vježbala. Drugi su je dan nazvali sa tri strane i rekli da bi joj tako rado poslali glasovir, oni ga sami zaista više ne trebaju — i kad ga smiju donijeti.

Mladi bračni par u univerzitetskom gradu Berkeleyu adaptirao je šestoro djece, makar da su već imali dvoje vlastitih. Muž je stajao pred zadnjim ispitima i zarađivao samo skromno. Kad sam pitala mladu ženu kako izlaze s novcem, odgovorila mi je: »To ide sasvim lako. Susjedi nam toliko šalju, čitave košare s voćem i povrćem i čitave kovčeg s odjećom.«

Kad u zabavnim programima na televiziji nastupi netko iz publike, koji dira humanitarnu žicu Amerikanaca, primjerice majka s mnogo djece, odmah se javljaju ljudi s ponudama za pomoć, ma da nitko takvo što nije namjeravao. Nakon jednog umorstva četrnaestgodišnje djevojčice zvalo je više ljudi njene roditelje, koji su bili u vrlo dobrim prilikama. Nudili su im novaca samo da bi izrazili svoje simpatije.

Socijalna se skrb temelji najvećim dijelom na dobrovoljnoj suradnji cijele »komune«. Protestantaska tradicija sa moralnom odgovornošću za slabije ima svoj udio kod toga. Bogati ili jači (za koje su smatrali da su u božjoj milosti) imaju dužnosti prema »bližnjima«: rani useljenici davali su savjesno deseti dio svojih prihoda za potrebne. Danas se stvaraju goleme fundacije i zadužbine i daju se milijunske svote u dobrotvorne svrhe.

Afektivni momenti

Svaki apel za pomoć budi neki strastveni element u američkom karakteru, koji je inače prikriiven. Svi programi za prekomorsku pomoć izazivaju snažne reakcije. Štogaod se predlaže u korist azijskih ili evropskih porušenih sela

i gradova i siročadi, privlači ljude i budi njihovu želju da pomognu. Nema ni traga evropske skepse, nepovjerenja u društvene odbore. Nitko ne misli da bi moglo biti pronevjerenja, da bi se novac mogao bolje upotrijebiti. Velika se naivnost pokazuje u izrazu Amerikanaca kad znaju uskliknuti: »Isn't it wonderful!« — Nije li to divno! — kad čuje o nekoj akciji pomoći.

Ova naivna crta pokazuje se i u dirljivim pripovjetcima koje izlaze u časopisima i nedjeljnim prilozima novina. Tendencija i moral su uvijek u tome da dobra djela nose slatke plodove ili da se nikad ne smije očajavati, jer pomoć u nevolji je uvijek bilzu. Skeptičnom Evropejcu čine se ove priče vrlo staromodne.

Velikodušna spremnost da pomognu fenomen je koji mora da zapazi svaki promatrač. Ali premda ovaj cilj ima očito snažnu privlačnu moć on ne spada među lozinke koje se spominju i o kojima se govori. U američkim studijama o vrijednosnoj orijentaciji ovo se svojstvo prešućuje, ono djeluje iz podsvijesti. Unatoč tome — ili možda upravo zato — ono spada među najhumanije karakteristike Amerikanaca.

»DOBAR ŽIVOT«

Dobar život je najlegitimniji cilj, o njemu se govori sa moralnim naglaskom. Stalno čujete o dobrom, »čestitom« životu, dostojnom čovjeka za kojim streme ili koji uživaju, o »decent living« i »good live«. Tome spada izvjesno blagostanje, obilna hrana i kuća koja se može lako čistiti i držati u redu.

Moralni se naglasak odnosi na više stvari. Blagostanje, koje su ljudi stekli, odaje božji blagoslov i nagrada je za uložene napore i muke. Čistoća koja se gotovo celebrira, ima također puritansku obojenost. Ma da su takvi religiozni elementi iz svijesti ljudi nestali, oni su ipak u neku ruku još uvijek prisutni. Oni su oblikovali roditelje ili pretke, žive dalje u običajima i vrednotama, a njihove tragove možemo naći u automatskim reakcijama najmlađe generacije.

Iz zahtjeva za srećom i iz ideala jednakosti proizlazi nastojanje da bi svi ljudi imali udjela u dobrom životu. Takav stav je protivan predodžbi o »ograničenim dobrima«. U mnogim sredinama prevladava osjećaj da napredovanje jednoga ugrožava dobrobit drugoga, u smislu: »Dok se jednom ne smrkne, drugome ne osvane.« Općenito je shvaćanje kod mnogih seljačkih kultura da ljudima stoje na raspolaganju samo ograničena mjera dobara. To je teorija prof. Georgea Fostera o »Limited goods«.

Prof. Foster, ekspert za Latinsku Ameriku tvrdi da su tamo seljaci očito uvjereni da ne postoji neograničeno mnogo stoke, kuća, polja, novaca i raznih užitaka u selu. Sve ima samo u izvjesnoj mjeri, a kad pojedinac sebi pribavi suviše, za drugoga ostaje premalo. Premda to izričito ne kažu, odaje njihovo ponašanje ovu pretpostavku: računaju sa zavisti susjeda. taje ili smanjuju svoje uspjehe. Foster tvrdi da je takav stav karakterističan za seljačke kulture i da stoji u stanovitoj vezi sa skućenim mogućnostima njihova razvitka.

Ne samo u Latinskoj Americi nego i u Evropi u razgovorima se općenito smanjuju materijalni uspjesi, a to nije nipošto samo na selu. Ako netko hvali nešto na drugomu ovaj će se početi ispričavati (». . . ma to je stara haljina i tako se teško pere . . .«). U Americi obično postupaju po protivnom principu:

x) George M. Foster, Ed. Contemporary Latin American Culture. New York, 1965.

ne prešućuju nikakav uspjeh — ne skrivaju svinju koja je dobro utovljena. Zaručni prsten ponosno pokazuju svima; nikad ne sumnjaju u to da će se svi veseliti što ima u njemu lijepi dijamant. Kad netko dobije kompliment ne ispričava se nego se zahvaljuje za priznanje. Zavist nije osjećanje koje se kultivira ili se očekuje od drugih. Svaka nova kuća, svaki lijepi vrt smatra se kao ponos čitave okoline, a to ne stoji nipošto samo u čitanci, nego se pokazuje u spontanim reakcijama ljudi.

K »čestitom životu« bezuvjetno spada čistoća i higijena. Puritanska tradicija traži čistoću u riječima i mislima isto kao i na tijelu, na odijelu i u kući. Danas se uzima »plumb ring« — instalacione radove oko sanitarnih uređaja tako važno da se o tome stalno govori. Zemlje, gdje nema dobar »plumbing« prezire se i kod putovanja se po mogućnosti izbjegavaju.

U jednom ženskom časopisu opisala je jedna turistkinja svoj prvi put u Evropu. Kad se vratila u Ameriku, prenoćila je u jednom hotelu i dobila po običaju čitavi paket debelih ručnika od frotira u pastelnim bojama. Sva sretna opisuje svoje duboko veselje u dodiru s tim finim, mekim materijalom. »Dobar život!« — taj ju je opet obuhvatio i ona se sjeća s grozom na mali, tanki, bijedni, sivi ručnik, koji su joj dali u jednom pariškom hotelu. Očito je uživala u američkoj širokogrudnosti kao i u higijenskom standardu američkog hotela.

U težnji za blagostanjem i komforom uvijek se opaža kompenzatorni moment, kao da ljudi, koji su jednom živjeli u nevolji, sebi na svaki način hoće osigurati bolji život. Osjeća se prošlost siromašnih useljenika, premda je to bila često prošlost već minulih generacija. Strah pred bijedom čudno se doimlje Evropejca, kojemu se čini strah pred glađu i respekt pred neimaštinom sasvim pretjeran. Kad govorite o ratu, ljudi će vas sa žaljenjem gledati — »Sigurno ste gladovali u Evropi!« Rijetko im padnu na pamet ostale ratne patnje i opasnosti, koje su bile mnogo teže, nego misle samo na smanjene obroke. Hranu uvijek precjenjuju. U novinskim člancima i reklamama stalno se govori o izbalansiranoj dijeti; svaka vrećica brašna, svaka boca mlijeka ima natpis: »obogaćeno dodatkom od ...«, a publika na to leti. Jedino antropolozi dokazuju da su neki skromno ishranjeni narodi kao meksički Indijanci i evropski stanovnici planinskih predjela snažni i zdravi i da ne pate od mnogih bolesti.

Kod ove težnje za dobrim životom manjka potpuno jedan element, naime, »meraklijski«, uživanje. Premda ima prekrasnih vrtova i bazena, komotnih fotelja i dobre hrane u izobilju, nedostaje ljudima onaj stav, koji omogućuju užitek ovog izobilja. U lijepim vrtovima uvijek se kopa, presađuje, reže travu, a rijetko se odmara. Žene ne sjede u vrtu da piju s prijateljicama kavu, da pričaju ili pletu. Vrtnih klupa nema, a vrlo rijetko se vidi nekoga na ležaljci ili da se sunča. Žene su uvijek u položaju kao da hoće odletjeti: nešto kuha na štednjaku, nešto je važno na televiziji ili treba brzo odvesti autom jedno dijete u vrtić. Dobar život, čestit život, život dostojan čovjeka daleko je od »dolce vita«.

* * *

Kad sam kod studija američkog života počela da nazirem vrijednosnu orijentaciju ljudi, kao da se digla magla, koja me je okružila; sad sam jasnije mogla vidjeti konture. Za mnoge zagonetke, koje su u početku izgledale nerješive, našla sam rješenje za nejasne prve impresije tumačenja. Otkrila sam

smisao vječnog smiješka Amerikanaca, njihove grozničave marljivosti i po-manjkanje »dolce vite«. Počela sam shvaćati seksualnu fasadu i svagdašnjicu bez emocija, isto kao i preciznost pri aluniranju i bespomoćnost u ljubavi, njihovu djetinju naivnost isto kao i povremenu neobičnu zrelost.

Kad sam pronašla što oni odobravaju, cijene, vjeruju i za čim teže, razumijevanje za sva životna područja bilo mi je mnogo olakšano. Našla sam da probleme rada, konzumacije, grupacija, školovanja i intimnih odnosa mogu lakše istraživati i bolje razumjeti pomoću takvog orijentacionog plana. To je razlog zašto sam poglavlje o vrednotama, ciljevima i vjerovanjima stavila na početak svoje knjige o američkom životnom stilu.

THE AMERICAN WAY OF LIFE — VALUE ORIENTATION

Summary

Values, goals and beliefs generally motivate people without becoming fully conscious. However, to Americans the valued are more conscious than to most others and their »Way of Life« is a subject of frequent discussion. One of the causes may be that Americans chose their country as immigrants and built it up according to an image they had formed in advance.

The author maintains that in the fifties the American Way of life had the quality of a finely balanced system in accordance with the whole life, which had reached a certain equilibrium in this period. It was a moment of relative quiet and calm, shortly before great change and upheaval occurred at the end of the sixties. The author who studied and participated in American life 1950 to 60 and again at the end of the sixties found the value system a great help in understanding of many areas of American life, in the quiet period as well as the pendulum swung in the other direction.

Several values are discussed which the author considers as dominant for the American way of life. The first is the pursuit of happiness, both from the aspect of the right to happiness as well as from the aspect of obligation to become happy (including the request to »keep smiling«). Another value is the reliance on own strength, persistence and foresight, being the »master of my fate and the captain of my soul«, which excludes any belief in fate.

A third value is a strong faith in progress, the belief that all things are becoming better with time, that the golden age lies in the future, and everything man can dream of can be achieved. With this value another is connected: a belief in »benign« human nature, the goodness of man and his capacity to improve. That includes disbelief in destructive and in strong aggressive tendencies in man.

Helpfulness is another value, which manifests itself in many ways, reminiscent of the »fraternité« of the French revolution and has often a passionate quality and an uncritical, nearly naïf, approach to people apparently in need of help.

One value, which is pursued consciously is a law abiding attitude, a respect towards law, rules and regulations, which Americans themselves one of the pillars of their life style. Another high ideal is that of freedom including absolute individual independence and hostility to any sign which may suggest servility or dependence. Connected to the ideal of freedom is that of equality which is also pursued enthusiastically, but often causes dilemmas and conflicts as it is most difficult for many people to live up to this ideal.

Last but not least is the goal of the »good life«, the »decent life« in accordance with the dignity of man, including high standards of living and cleanliness. Far from being *Dolce Vita* it has strong moral accents and pride in achievement.

The material for this article is taken from a book manuscript which is being prepared for publication by the author: *The American Way of Life — Triumphs and Defeats*. It corresponds to the first chapter of a book of twelve chapters.